

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, Луценко-Миськів Лесі Ігорівни на дисертацію Фомічова Костянтина Сергійовича на тему: «Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: адміністративно-правовий аспект», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Забезпечення соціальної захищеності людей з інвалідністю є актуальним у нашій країні через постійне зростання їх кількості в населенні. Це, зокрема, спричинене наслідками військового вторгнення Російської Федерації на територію України, що сталося 24 лютого 2022 року. Постійні воєнні атаки та обстріли цивільних об'єктів збільшують число поранених українців, серед яких є ті, хто отримав тяжкі поранення, що призвели до інвалідності. Ця проблема також стосується важкопоранених українських бійців, що активно діють у визволенні окупованих територій від російської агресії.

За даними Державної служби статистики України станом на перше січня 2021 року в Україні налічувалося 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю, серед яких: осіб з інвалідністю – 163,9 тисяч дітей; 222,3 тисяч людей з інвалідністю першої групи; 900,8 тисяч – другої групи та 1 мільйон 416 тисяч – третьої групи. У зв'язку з воєнними діями кількість осіб з інвалідністю збільшилась орієнтовно на 27 тисяч й спрогнозувати їх остаточну цифру неможливо з багатьох причин, одна з яких є постійні масивні збройні ракетні атаки, у результаті яких багато українців гине та зазнають каліцтва.

Наведені статистичні дані ілюструють серйозність проблеми, пов'язаної з соціальною захищеністю людей з інвалідністю, в Україні. Ці дані не лише підкреслюють розмір цієї проблеми, а й вказують на необхідність термінових заходів на рівні держави та місцевої влади для розвитку системи соціального захисту цієї категорії населення.

Серед таких заходів варто виділити створення ефективних умов для проведення реабілітаційних програм, забезпечення доступу до протезування для тих, хто отримав тяжкі поранення під час бойових дій та став жертвою каліцтва. Крім того, важливим є забезпечення соціальної адаптації та реінтеграції цих людей в суспільство.

Саме через цю важливість проблеми, сьогодні стає все більш актуальним проведення глибокого дослідження механізмів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності інвалідів в Україні. Враховуючи зовнішні загрози, зокрема воєнні дії, та внутрішні труднощі, таке дослідження стає необхідним кроком для забезпечення дієвих та адаптованих рішень у цій сфері.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації, їх достовірність, новизна

Достовірність та теоретичні обґрунтованість наукових положень висновків та рекомендацій, які сформульовані в дисертаційному дослідженні забезпечена, в першу чергу, достатнім обсягом теоретичного та практичного матеріалу, що був опрацьований здобувачем під час підготовки та написання дисертаційного дослідження.

На основі використання логічних прийомів і конкретних способів дослідження при вирішенні визначених завдань та поставленої мети дослідження було використано комплекс загальних, філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціальних методів.

Серед загальних методів права доволі широко був застосований метод філософської діалектики, який ґрунтується на діалектичному та ідеалістичному пізнанні, за допомогою якого визначено правові категорії порушеної проблеми, охарактеризовано онтологічні основи розвитку правових засад державної політики формування та розвитку соціальної захищеності осіб з інвалідністю (розділ 1). Безпосередньо діалектичний

метод став фундаментом при тлумаченні правових норм та визначенням понятійного апарату дослідження (розділ 1, 2, 3, 4).

За допомогою загальнонаукових методів структуровано та змістовно розкрито зміст, мету та завдання державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, виділено її принципи (підрозділи 1.1, 1.2); визначено методи (підрозділ 2.3.); адміністративні процедури формування та реалізації державної політики у досліджуваній сфері, зорієнтувавшись на особливостях здійснення нормотворчих (підрозділ 3.1), установчих (підрозділ 3.2) та погоджувальних процедур (підрозділ 3.3); визначено сутність відповідних адміністративно-правових відносин (підрозділ 2.1.).

Методи аналізу та синтезу використовувалися для визначення змісту понять, що досліджувалися в роботі, а саме: «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю», «адміністративні правовідносини у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю», «адміністративні процедури у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю», «взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціальної захисту осіб з інвалідністю», «громадськість» тощо. Метод порівняння використовувався для співставлення різних думок вчених стосовно розуміння правових явищ у контексті досліджуваної проблеми, зокрема: сутності понять «соціальний захист» та «соціальна захищеність», «взаємодія», «адміністративні процедури», «міжнародні стандарти прав людини», видової класифікації взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захисту осіб з інвалідністю, форм запозичення правового досвіду іноземних країн, а також при дослідженні міжнародного досвіду утвердження стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю (підрозділи 2.1, 3.1, 4.1, 4.2, 5.1). Метод узагальнення використовувався при умовиводі вужчого смислового навантаження понятійного апарату до його ширшого тлумачення, що відобразилося на визначенні елементів адміністративно-правового механізму державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю (розділ 2), визначивши

роль та завдання суб'єктів формування та реалізації цієї політики (підрозділ 2.1), дослідженні врегулювання взаємодії суб'єктів (підрозділ 4.1), виділення особливості взаємодії цих суб'єктів в контексті розкриття порушеної проблеми (підрозділи 4.2, 4.3).

Як один із видів спеціального методу був використаний формально-юридичний метод, який застосовувався для визначення суті нормативних актів у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю (розділ 1, 2, 3, 4), зокрема й міжнародного законодавства (підрозділ 5.1).

Метод моделювання був використаний для визначення наявних і потенційних проблемних питань як у адміністративно-правовому регулюванні державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, так і в його науковому підґрунті та шляхів їх вирішення (розділ 5).

Структурний метод застосовувався для характеристики сутності форм взаємодії суб'єктів, що здійснюють формування та реалізацію державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, інститутів громадянського суспільства в цій сфері та формування інших необхідних для даного дослідження класифікацій (розділи 4, 5). Логіко-семантичний метод застосовано під час дослідження позицій вчених з окремих напрямів даного дослідження. Історичний метод використовувався для з'ясування розвитку уявлень про сутність інвалідності та роль держави у соціальному захисті осіб з інвалідністю (підрозділ 5.1).

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що матеріали дослідження, висновки, пропозицій та рекомендацій можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – як основа для подальших теоретико-правових досліджень напрямів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

– законотворчій діяльності – результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення правового регулювання формування та

реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– правозастосуванні – для підвищення ефективності та дієвості реалізації способів соціальної захищеності осіб з інвалідністю на території України.

– освітньому процесі – під час розроблення та викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право: доктринальні та практичні проблеми», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права», «Адміністративне право», «Міжнародний захист прав людини», «Актуальні проблеми адміністративного права», «Сучасні аспекти міжнародного публічного права», а також розробки посібників, їх розділів, лекцій і навчально-методичних матеріалів при підготовці здобувачів вищої освіти зі спеціальностей 081 «Право».

Мета дослідження полягає в тому, щоб, спираючись на наукову доктрину вітчизняних та зарубіжних вчених-адміністративістів, з урахування норм міжнародного та національного законодавства, сформулювати концептуально нові підходи до формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні, розробити й сформулювати науково обґрунтовані пропозиції з її оновлення. Структура дисертаційної роботи дозволила автору повно охопити предмет дисертаційного дослідження.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Предмет дослідження – державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: адміністративно-правовий аспект.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є однією з перших у вітчизняній науці працею, в якій представлена сучасна концепція

формування та реалізації державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні з позиції адміністративно-правової науки.

Автором уперше визначено зміст наукового розуміння сутності адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, де з огляду на основи класичної плюралістичної концепції визначено об'єкт цих правовідносин, який включає державні заходи забезпечення реалізації соціальних прав, створення рівних можливостей для забезпечення різних потреб осіб з інвалідністю на рівні з іншими членами суспільства.

Удосконалено сутнісно-змістовне розуміння значення та місця державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю у системі державної політики, де одним із визначальних та актуальних напрямів діяльності демократичної держави є формування соціальної політики захищеності осіб з інвалідністю, яка характеризується такими ознаками, як стабільність, цілеспрямована діяльність, наявність визначеного уповноваженого суб'єктного кола, чітке спрямування у вирішенні проблеми, використання різних способів у досягненні мети.

Дістали подальшого розвитку наукові узагальнення про доцільність створення у структурі центрів соціальних служб (не залежно від кількості населення територіальних громад) підрозділу, уповноваженого здійснювати дії, спрямовані на належну реалізацію потреб осіб з інвалідністю, що сприятиме закріпленому розподілу повноважень щодо соціального захисту та надання соціальних послуг відповідній групі населення.

Тобто, роботі притаманна наукова новизна, порушено ряд неосвітлених вітчизняною адміністративною наукою проблем, вирішення яких дозволить ефективніше здійснювати реалізацію державної політики соціального захисту інвалідів в Україні та її адміністративно-правових аспектів.

У дисертації на основі теоретичних напрацювань та узагальненні практики, аналізу норм чинного законодавства, спираючись на міжнародний досвід, розкрито адміністративно-правові аспекти особливостей формування

та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні.

Визначено, що мета державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю становить собою продукт діяльності суб'єктів владних повноважень у тій чи іншій сфері державної політики, тобто певним чином є суб'єктивним відбитком об'єктивного. У свою чергу, завдання державної політики являють собою об'єктивну форму її існування, утворюючи алгоритм її досягнення, а, відповідно, принципами є основоположні вихідні засади формування та реалізації державної політики у досліджуваній сфері.

Зазначено, що адміністративні правовідносини у сфер соціальної захищеності осіб з інвалідністю базуються на адміністративно-правових нормах, що регулюють відносини між державою в особі уповноважених суб'єктів державних органів і фізичними та юридичними особами у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, спрямовані на забезпечення фізичних і соціальних потреб таких осіб.

Зауважено, що державна політика реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю та формування відповідного соціального захисту базується на цілеспрямованій діяльності уповноважених суб'єктів публічного управління, втілюється шляхом здійснення нормативно-правових, організаційних та управлінських заходів у сфері формування та реалізації цієї політики, винайдення форм соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

На основі аналізу чинного законодавства, запропоновано внести низку змін та доповнень у частині поліпшення формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з урахуванням умов воєнного стану та наявності постійної загрози життю та здоров'ю в результаті повномасштабного вторгнення Росії всьому цивільному населенню, включаючи дану категорію осіб.

Доведено, що адміністративна процедура формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є

складною системою відносин між державою в особі уповноважених органів та осіб з інвалідністю, що передбачає обов'язкове нормативне встановлення законодавчо-визначеного порядку прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів щодо діяльності суб'єктів формування та реалізації державної політики під час розгляду та вирішення індивідуально-конкретних задач з метою забезпечення прав і свобод, законних інтересів осіб з інвалідністю.

Підкреслено, що узгодженість дій суб'єктів публічної адміністрації у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю передбачає спільне місце та час їх здійснення. Взаємодія між суб'єктами публічної адміністрації передбачає виконання різних функцій відповідно до їхньої встановленої законом компетенції. Це не заміщення одного суб'єкта іншим, а грамотне поєднання їх можливостей для досягнення спільних цілей і завдань, зокрема, у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Наголошено, що загальність та універсальність правових вимог міжнародних стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю вказує на їх всеосяжний та всеохоплюючий характер, що вимагає від держави належної їх конкретизації у національному законодавстві. Акцентовано, що набір прав на соціальний захист осіб з інвалідністю може бути розширено, однак не звужено, порівняно з такими міжнародними стандартами.

Висновки дисертації є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті за завданням дослідження та містять важливі теоретичні положення щодо адміністративно-правових аспектів державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні.

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях здобувача

Результати проведеного дослідження, його основні наукові ідеї, положення та висновки, викладені в дисертації, були оприлюднені на 15

міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми приватного та публічного права» (м. Харків, 31 березня 2023 р.); «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (м. Хмельницький, 31 березня 2023 р.); «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 20 квітня 2023 р.); «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р. м.) «Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики» (м. Харків, 27-28 квітня 2023 р.); «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 18–19 травня 2023 р.); «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 26 травня 2023 р.); «Права людини та публічне врядування в сучасних умовах» (м. Чернівці, 9 червня 2023 р.) «Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану» (м. Ужгород, 27-29 вересня 2023 р.); «Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики» (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 р.); «Правовий дискурс» (м. Черкаси, 12 жовтня 2023 р.); «Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті» (м. Рівне, 19 жовтня. 2023 р.); «Modern vision of implementing innovations in scientific studies: collection of scientific papers «SCIENTIA» (Sofia, Republic of Bulgaria, October 20, 2023); «International scientific-practical conference “Current issues of science, education and society: theory and practice” (Aarhus, Denmark, October 20, 2023); «Theoretical and practical scientific achievements» (Pisa, Italian Republic, October 27, 2023).

Основні положення та результати дисертації висвітлено 23 наукових статтях, опублікованих як у фахових періодичних виданнях України так і у періодичних наукових виданнях інших держав.

Перелік наукових праць, що опубліковані здобувачем та аналіз їх змісту свідчить про те, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження достатньо повно викладені у вітчизняних та

зарубіжних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію у науково-практичних конференціях і матеріалах круглого столу.

Дискусійні положення дисертаційної роботи

За результатами розгляду роботи, потрібно також звернути увагу дисертанта на наступні дискусійні положення в роботі:

1. У підрозділі 1.1 автором поверхово приділено увагу основними ознакам державної політики щодо соціальної захищеності інвалідів.

2. Дослідження виграло би, якби в другому розділі автором було охарактеризовано соціально-психологічний метод формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, який має особливо вагомое значення при реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю так і поранених військових.

3. Хотілося б визначити авторську позицію щодо бачення установчих процедур формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю?

4. У четвертому розділі бажано було б розгорнуто визначити напрямки взаємодії між суб'єктами формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та інститутами громадянського суспільства.

5. У п'ятому розділі дисертації часто згадується міжнародні стандарти соціального захисту осіб з інвалідністю. Хотілося б дізнатися про позицію автора щодо їх можливого використання у вітчизняній соціальній політиці захисту прав осіб з інвалідністю?

В тім зазначені зауваження та побажання мають переважно дискусійний характер, тому суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Загальні висновки

Дисертаційна робота Фомічова Костянтина Сергійовича на тему: «Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: адміністративно-правовий аспект» виконана на

високому науковому рівні, є завершеним самостійним дослідженням, характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача в науку адміністративного права.

Висновки та рекомендації, що отримані під час дослідження мають важливе практичне та теоретичне значення для оптимізації та підвищення ефективності адміністративно-правового механізму соціального захисту прав інвалідів та для розвитку адміністративно-правової науки.

За змістом та оформленням робота Фомічова Костянтина Сергійовича відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197. Зміст реферату ідентичний змісту дисертації та її основним положенням.

Отже, дисертаційне дослідження на тему «Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: адміністративно-правовий аспект» є комплексним, завершеним монографічним дослідженням, а його автор – Фомічов Костянтин Сергійович гідний присвоєння йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07. – адміністративне право і процес; фінансове право, інформаційне право.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук,
професор,**

Заслужений діяч науки та техніки України І.І. Луценко-Миськів

